

Povijest rudarenja na Labinštini

Kurtić, Ariana

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:853923>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-23**



Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)



Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet ekonomije i turizma "Dr. Mijo Mirković"

ARIANA KURTIĆ

POVIJEST RUDARENJA NA LABINŠTINI

Završni rad

Pula, 2023.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Fakultet ekonomije i turizma "Dr. Mijo Mirković"

POVIJEST RUDARENJA NA LABINŠTINI

Završni rad

Ime i prezime studenta: Ariana Kurtić

JMBAG: 0303088572

Studijski smjer: Kultura i turizam

Akadska godina: 2022./2023.

Kolegij: Kulturno – povijesni spomenici

Mentor: red. prof. dr. sc. Slaven Bertoša

Pula, 2023.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana Ariana Kurtić, kandidatkinja za prvostupnic u Kulture i turizma, izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju bilješke i bibliografija. Izjavljujem da ni jedan dio Završnoga rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, te ne krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za neki drugi rad na bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Studentica

U Puli 1. rujna 2023.

IZJAVA O KORIŠTENJU AUTORSKOGA DJELA

Ja, Ariana Kurtić, dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, nositelju prava korištenja, da moj završni rad pod nazivom „Povijest rudarenja na Labinštini“ upotrijebi da tako navedeno autorsko djelo objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te preslika u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu sa Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

Potpis

U Puli 1. rujna 2023.

SADRŽAJ

UVOD	1
1. TOPOGRAFSKE KARAKTERISTIKE LABINŠTINE.....	4
2. POJAM RUDARSTVA	6
3. NASTANAK LABINŠTINE I RUDARENJA NA LABINŠTINI	7
3.1. POČECI RUDARENJA NA LABINŠTINI	7
3.2. RAZVITAK RUDARENJA NA LABINŠTINI	8
4. LABINSKA REPUBLIKA.....	9
4.1. "KOVA JE NAŠA"	10
4.2. ARSIA – CITTÀ DI FONDAZIONE.....	11
5. ŽIVOT I RAD RUDARA	13
6. ZNAČAJNA RUDARSKA OBILJEŽJA	15
6.1. "SRETNO".....	16
6.2. RUDARSKA ZASTAVA.....	18
6.3. SVETA BARBARA	19
7. RUDARSKA BAŠTINA	20
7.1. SPOMENIK RUDARU - BORCU.....	20
7.2. LABINSKI ŠOHT	22
7.3. KRVOVA PLACA.....	23
7.4. CRKVA SV. BARBARE U RAŠI	24
8. VALORIZACIJA RUDARSKE BAŠTINE NA LABINŠTINI.....	25
8.1. PROJEKT PODZEMNI GRAD XXI	26
8.2. PROJEKT PRENAMJENE RUDARSKE BAŠTINE - KOVA	27
ZAKLJUČAK	28
LITERATURA	30
POPIS SLIKA	31
SAŽETAK.....	32

UVOD

Tema ovog završnog rada je povijest rudarenja na Labinštini. Istraživanje rudarske radničke kulture, a i prošlosti, na najvećem hrvatskom poluotoku prvenstveno znači proučavanje područje Labinštine i višestoljetnog kopanja ugljena, "karbona", na tom dijelu istočne obale Istre. Ondašnje "crno zlato" bilo je prijeko potrebno za pokretanje državnih ekonomija te su nerijetko uprave intenzivirale rad, a i povećavale normu iskopanog ugljena. Posebnu važnost u ovome radu pridajemo utjecaju podzemnog poziva na površinu i na njezin nadzemni identitet. Smatrano je da je rudarstvo utjecalo na Labinštinu ne samo fizički, već je stvorilo i vrlo snažnu simboliku na tom području. Labinština se usko vezuje za svoju rudarsku tradiciju koja je do prije nekoliko godina bila primarna privredna grana tog dijela poluotoka. Višestoljetno rudarstvo se na ovom području uvuklo u sve dijelove života, od jezika, kulture i subkulture do sporta i arhitekture.

Problem istraživanja se odnosi na nedovoljno educiranje o povijesti rudarskog zanata, a pogotovo na području Labinštine i šire okolice, te od kolike je vrijednosti taj zanat bio, i kako je povijest rudarenja utjecala na kulturu i baštinu Labinštine.

Predmet istraživanja odnosi se na povijest rudarenja i rudarsku baštinu na Labinštini.

Objekt istraživanja je povijest rudarenja i rudarska baština koja je utjecala na područje Labinštine.

Na temelju određenog problema, predmeta i objekta završnog rada, definirana je **hipoteza**: Detaljna analiza povijesnog razvoja rudarenja na području Labinštine omogućit će dublje razumijevanje utjecaja rudarstva na lokalnu zajednicu, ekonomiju i identitet. Kroz istraživanje će se identificirati ključni trenuci, tehnološki napretci i društvene promjene koji su oblikovali rudarsku povijest Labinštine.

Svrha istraživanja jest dublje istražiti i analizirati razvoj rudarstva na tom području kako bi se bolje razumio njegov utjecaj na lokalnu zajednicu, ekonomiju i identitet. Kroz istraživanje će se identificirati ključni događaji, tehnološki napretci i društvene promjene povezane s rudarstvom te će se osvijetliti kako su se rudarske aktivnosti oblikovale unutar širih globalnih i regionalnih konteksta. Također, istraživanje ima za cilj povezati prošlost sa sadašnjošću,

pridonoseći boljem razumijevanju kontinuiteta i promjena koje su obilježile rudarsku povijest Labinštine.

Ciljevi istraživanja su analizirati utjecaj rudarstva na lokalnu zajednicu, istražiti život i rad rudara i istražiti i analizirati povijest rudarenja na Labinštini.

Pri prikupljanju, analizi i prezentaciji relevantnih podataka za temu ovog završnog rada, primijenjene su adekvatne metode znanstvenog istraživanja. U tu svrhu su korišteni raznovrsni pristupi uključujući deskriptivnu metodu, povijesnu metodu, komparativnu analizu, kompilaciju izvora, induktivne i deduktivne metode razmišljanja, analitički i sintetički pristup te klasifikaciju podataka. Kombinacija ovih metodoloških pristupa omogućila je sveobuhvatan uvid u tematiku i oblikovanje relevantnih zaključaka u skladu s ciljevima istraživanja.

U prvom dijelu, Uvodu, predstavljeni su problem, predmet i objekt istraživanja, hipoteza, svrha i cilj istraživanja, znanstvene metode te struktura rada.

Drugi dio ovog rada pokriva opis labinskog područja, od njegove geografske pozicije između Kvarnera i rijeke Raše do opisa topografskih karakteristika regije Labinštine na istočnoj obali poluotoka Istre. Također, opisuje geografske omeđenosti regije prema zaljevima, rijekama i jezerima te ističe ulogu obale i šumskih površina u kontekstu turizma, lokalnog života i očuvanja ekosustava.

Treći dio obuhvaća definiciju i opis rudarstva kao gospodarske grane koja pruža sirovine za industrijske sektore, uključujući istraživanje i eksploataciju ruda te izgradnju podzemnih struktura. Također se poziva na odredbe Zakona o rudarstvu Republike Hrvatske koje preciziraju rudarske aktivnosti, uključujući istraživanje, eksploataciju, i pohranjivanje resursa. Ovo poglavlje također obrađuje eksploataciju mineralnih sirovina i njihovu preradu te važnost rudarstva kao osnovne snage industrijskog sektora. Navedeni su i tehnički i okolišni izazovi rudarstva te potreba za strogom zaštitom okoliša i sigurnosti rudara. Osim toga, naglašava ulogu rudarstva u globalnom gospodarstvu i njegov utjecaj na ekonomske dinamike na različitim razinama.

U četvrtom dijelu analizirana je sama povijest rudarenja na području Labinštine, pri čemu su opisani njegovi počeci, razvoj i štrajkovi. Poglavlje također detaljno opisuje prve kontakte s ugljenom, otvaranje rudnika i njihov razvoj tijekom vremena. Naglašava značaj organizacije radne snage i kapitala te utjecaj rudarenja na razvoj cijele Labinštine. Također analizira

rudarske štrajkove i njihovu ulogu u formiranju socijalne i političke dinamike regije, posebno ističući Labinsku republiku iz 1921.

Peti dio sadrži analizu ključnih događaja i aspekata rudarske kulture na Labinštini, posebno se fokusirajući na Labinsku republiku i osnutak grada Raše. Poglavlje pruža detaljan opis Labinske republike kao simbola otpora protiv fašizma i ističe njezin značaj kao kulturnog i etničkog događaja.

Šesti dio uključuje povijesni pregled rudarstva, s naglaskom na razvoj rudarske djelatnosti kroz različite epohe. Poglavlje također opisuje ulogu Sasa u razvoju rudarstva na Balkanu te i utjecaj prirodne okoline i uprave na život i rad rudara. Opisuju se i opasnosti s kojima su se rudari suočavali, kao i tehnološki napredak i inovacije koje su utjecale na razvoj tehnika rudarstva.

U sedmom dijelu istraženi su različiti elementi rudarskog nasljeđa, uključujući rudarske simbole, spomenike, muzeje, kulturne tradicije i utjecaj na arhitekturu, a posebno se fokusira na specifične aspekte rudarskog nasljeđa kao što su pozdrav "sretno", rudarska zastava i Sveta Barbara kao zaštitnica rudara. Poglavlje istražuje simboliku i duboko ukorijenjeno značenje ovih elemenata u rudarskoj kulturi, povijesti i identitetu te kako su oni prenosili vrijednosti poput hrabrosti, uzajamnosti i solidarnosti među rudarima. Osim toga, naglašava se važnost tih elemenata u povezivanju i očuvanju rudarskog nasljeđa te njihov utjecaj na suvremeno društvo.

Osmi je dio posvećen istraživanju rudarske baštine na Labinštini, ističući njezinu važnu ulogu u povijesti i razvoju tog područja. Rudarska baština obuhvaća rudnik u Raši, koji je bio središte eksploatacije ugljena tijekom različitih povijesnih perioda. Ta baština oblikovala je krajolik i identitet regije te danas privlači turiste i istraživače. Također, tekst detaljno opisuje nekoliko značajnih elemenata rudarske baštine: Spomenik rudaru – borcu, Labinski šoht, Krvovu placu i crkvu sv. Barbare u Raši.

Deveti dio istražuje valorizaciju rudarske baštine na području Labinštine, posebno ističući aktivnosti usmjerene prema prepoznavanju, vrednovanju i promociji bogate povijesti rudarstva u tom području. Ovo poglavlje nadalje predstavlja projekte "Podzemni grad XXI" i "Prenamjena rudarske baštine - KOVA", koji transformiraju nekadašnje rudnike u inovativne turističke destinacije te donose kulturni i ekonomski prosperitet.

Na kraju završnog rada stoji zaključak u kojem su saznanja dobivena obradom pojedinih poglavlja sintetizirana.

1. TOPOGRAFSKE KARAKTERISTIKE LABINŠTINE

Labinsko područje, koje se nalazi između Kvarnera i rijeke Raše, svojom je ljepotom očaralo i barbarske narode poput Ilira, koji su već dva tisućljeća prije Krista bili prvi stanovnici ovog područja. Grad Labin smješten je na brežuljku 320 metara nadmorske visine, udaljen 2700 metara od uvale Rapca (Stemberger, 1983. str. 8.).

Labinština, područje smješteno na istočnoj obali poluotoka Istre, obiluje raznolikim topografskim karakteristikama koje su oblikovale njezin krajolik i karakter. Bregovita i brežuljkasta topografija je iznimno prisutna, s nizom manjih i većih brda te brežuljaka koji se protežu kroz cijelo područje. Ova reljefna raznolikost stvara interesantne konfiguracije terena te pruža raznolike mogućnosti za različite aktivnosti i namjene. Također, na Labinštini su uočljive visoravni koje se izdižu između bregova i brežuljaka. Ove veće ravne površine često su naseljene te se koriste za poljoprivredu, naselja ili komercijalne svrhe. Visoravni pružaju kontrast u odnosu na okolne brežuljke i dodaju dodatnu dimenziju krajoliku. Doline i udoline također su dio topografskog pejzaža Labinštine. Između brežuljaka i brda protežu se niži dijelovi terena gdje su često smješteni vodeni tokovi. Ovi dijelovi često sadrže plodna tla, što ih čini pogodnima za poljoprivredu i naselja.

Labinština čini mali dio dug 23 kilometara, a širok oko 13 kilometara, te je na sjeveru omeđen Plominskim zaljevom, na istoku Kvarnerom, na jugu rijekom Rašom, a na zapadu Čepićkim jezerom koje je isušeno početkom tridesetih godina prošloga stoljeća (Milevoj i dr., 1999., str. 17.). Labinština seže sve do obale Jadranskog mora, čime obuhvaća i obalne zone. Obala se može sastojati od različitih tipova terena, uključujući strmije litice, plaže i manje uvale. Ovaj spoj kopna i mora dodaje dodatnu dimenziju regiji te je važan faktor za turizam i lokalni život. Nadalje, šumske površine igraju značajnu ulogu na Labinštini. Brda i brežuljci često su prekriveni šumama koje čine prirodni habitat za brojne biljne i životinjske vrste. Šume također pružaju ekološke i estetske koristi te su važne za održavanje ravnoteže ekosustava.



Slika 1. Područje Labinštine (Izvor: <https://www.istrapedia.hr/hr/natuknice/3039/labinstina-labinstina> 20. kolovoza, 2023.)

Kombinacija svih ovih topografskih karakteristika čini Labinštinu jedinstvenom regijom s bogatstvom krajolika i različitih mogućnosti za razne aktivnosti i životne stilove.

2. POJAM RUDARSTVA

Rudarstvo je definirano kao grana gospodarstva koja sirovinama opskrbljuje mnogo industrijskih djelatnosti te obuhvaća širok spektar radova, poput pronalaženja i vađenja ruda. Također, u širem smislu obuhvaća izgradnju podzemnih tunela i ujedno i prostorija. Navedeno u Zakonu o rudarstvu u Republici Hrvatskoj, konkretno u vezi rudarskih aktivnosti, rudarstvo označava sve postupke koji se provode s ciljem istraživanja i eksploatacije mineralnih resursa, uz dodatne radnje poput sanacije terena (<https://www.zakon.hr/z/390/Zakon-o-rudarstvu> članak 9., 24. kolovoza 2023.). Ovi mineralni resursi, stoga, predstavljaju izravni produkt rudarstva. Pod okvir istraživanja mineralnih sirovina uključene su djelatnosti i ispitivanja usmjerena prema utvrđivanju prisutnosti, položaja, oblika ležišta sirovina, njihove kvalitete i količine te uvjeta pod kojima se mogu iskoristiti ili eksploatirati.

U smislu definicije iz Zakona o rudarstvu, pod rudarskim aktivnostima također se ubrajaju postupci i ispitivanja s ciljem procjene izvedivosti pohranjivanja ugljikovodika i trajnog zbrinjavanja plinova unutar geoloških struktura, uzimajući u obzir uvjete za eksploataciju (<https://www.zakon.hr/z/390/Zakon-o-rudarstvu>, članak 10., 24. kolovoza 2023.). Eksploatacija ili iskorištavanje podrazumijeva proces izvlačenja sirovina iz ležišta te njihovu naknadnu preradu. U slučaju eksploatacije ugljikovodika, mineralnih i geotermalnih resursa za energetske svrhe, zakon također obuhvaća transport ugljikovodika te mineralne i geotermalne vode putem cjevovoda, uz uvjet da se te aktivnosti izvode u skladu s odobrenim eksploatacijskim područjima. Također, zakon se odnosi i na pohranjivanje ugljikovodika i trajno zbrinjavanje plinova unutar geoloških struktura prilikom eksploatacije mineralnih resursa (<https://www.zakon.hr/z/390/Zakon-o-rudarstvu>, članak 11., 24. kolovoza 2023.).

Inkluzivno je u proces eksploatacije arhitektonsko-građevinskog kamena uključena i izloženost njihovih naslaga te njihovo formiranje u blokove unutar eksploatacijskog područja. Pojam valorizacije mineralnih resursa obuhvaća selekciju, klasifikaciju, fragmentaciju i sušenje mineralnih supstanci, izdvajanje korisnih minerala iz prateće inertne tvari, razdvajanje pojedinačnih komponenata minerala, zajedno s eliminacijom nečistoća i vlage iz naftnih derivata u slučaju da su navedeni procesi povezani s tehnološkim aspektima eksploatacije mineralnih sirovina (<https://www.zakon.hr/z/390/Zakon-o-rudarstvu>, članak 11., 24. kolovoza, 2023.). Ovaj prikaz naglašava tri osnovna radna područja unutar domene rudarstva: istraživanje budućih nalazišta, eksploataciju mineralnih sirovina te optimizaciju ekstrahiranih

mineralnih sirovina. Proizvodi proizašli iz rudarstva predstavljaju žarišne točke cijelog industrijskog sektora, stoga osnovna svrha rudarstva leži u stvaranju i isporuci potrebnih količina mineralnih sirovina koje imaju direktnu svrhu ili se dalje transformiraju u poluproizvode, korištene u raznim granama industrije za razvoj finalnih proizvoda.

Rudarstvo je često izazovno zbog zahtjevnih tehničkih i okolišnih faktora koji utječu na procese eksploatacije. Stoga se pridržava strogih standarda zaštite okoliša, sigurnosti rudara te racionalnog iskorištavanja resursa. U cjelini, rudarstvo igra ključnu ulogu u globalnom gospodarstvu, pružajući osnovne sirovine koje su temelj za mnoge industrije te imajući značajan utjecaj na lokalne, regionalne i globalne ekonomske dinamike.

3. NASTANAK LABINŠTINE I RUDARENJA NA LABINŠTINI

Prema zapisima putopisaca i povjesničara, područje Labinštine bilo je nastanjeno oko 2000 godina prije Krista u naseljima pod imenom kasteljeri. Najpoznatiji u okolici današnjeg Labina zove se Kunci, nedaleko od današnje Ripende, pored puta za Plomin. Međutim, ovo se područje kao Alvum prvi put spominje tek 100 godina prije Krista, od strane Artemida iz Efesa, no kasnije su ga spominjali i Ptolomej i Plinije. Izvorni nazivi Alvona, Albona i Labin jesu ilirsko-keltskog podrijetla, a pretpostavlja se da su Kelti na ovom području bili nastanjeni u 4. stoljeću prije Krista (Milevoj i dr. 1999. str. 7.). Nazivi poput Albona, Phlanona, Salona i Scardona, koji stoje za Labin, Plomin, Solin i Skradin, potiču iz 6. stoljeća, kada su Kelti prodrli u Istru i Dalmaciju.

3.1. POČECI RUDARENJA NA LABINŠTINI

Dugo se vremena smatralo da 1807. pada službeni početak rudarenja na području Labinštine, te su Istarski ugljenokopi Raša tu godinu obilježavali kao organizirani početak kontinuiranog rudarenja. Naime, labinski povjesničar Tullio Vorano na temelju arhivskih podataka utvrđuje kako se rudnik u Krapnu otvorio još 1785. Povijest rudarstva na području Labinštine datira još iz vremena Venecije, slijedeći tragove povijesnog razvoja. Prvi zabilježeni dokazi o iskorištavanju ugljena datiraju iz 1626. U to doba, ugljen se koristio prvenstveno za proizvodnju različitih vrsta smole, poznate kao "pegola nera", kojom su se premazivali

brodovi, kako mletački, tako i domaći. Iako se manji dio ugljena koristio i za ogrjev, značaj i vrijednost ugljena značajno su porasli s pojavom industrijske revolucije i otkrićem parnog stroja. To je rezultiralo rastućom potražnjom za ugljenom kao vitalnim energetske resursom. Tada je, međutim, rudarenje bilo tek sporedna djelatnost prema stočarstvu, ratarstvu, obrtu i trgovini. Do značajne je promjene došlo tek 1835., kada su rudnici Sveta Barbara, Sveti Ivan i Krapan prešli u tvrtku Jadranski rudnici kamenog ugljena u Dalmaciji i Istri, kada su organizirani rudnici oko sebe okupljali radnu snagu i krupan kapital, djelujući i na razvoj drugih djelatnosti (Milevoj i dr., 1999., str. 44.). Ovaj je pothvat ubrzao razvoj cijele Labinštine, koja postaje zanimljiva i drugim dijelovima Austro-Ugarske. Tada je u rudniku radilo tek oko 200 ljudi.

3.2. RAZVITAK RUDARENJA NA LABINŠTINI

Rudnik Krapan 1863. dobiva brončanu nagradu na Izložbi privrede i poljoprivrede u Trstu te se trinaest godina kasnije otvaraju i rudnici na Vinežu i Štrmcu, nakon čega, zbog primjene nove tehnologije poput konjske vuče, proizvodnja ubrzano raste. Tadašnji rudnici imali su zaposleno oko 1500 rudara koji su dnevno proizvodili oko 400-500 tona ugljena. Rudarenje postaje glavni zanat Labinštine, zbog čega su se rudari sve više klasno i socijalno organizirali (Milevoj i dr., 1999., str. 43.).

Prvi rudarski štrajk izbio je 1883. Ishod nije poznat, no pokrenuo je niz štrajkova od tada pa sve do najznačajnijeg štrajka 2. ožujka 1921. poznatom kao Labinska republika. U velikom nizu štrajkova također je zanimljiv i štrajk započet 25. travnja 1902. Štrajk je predvodio jedan od najuglednijih istarskih grofova, Giuseppe Lazzarini, a tiskana je i razglednica pod nazivom Sciopero di Carpano. Izvjestitelj Naše sloge također je pisao o ovom nedovoljno poznatom štrajku, a kako navodi štrajk su započeli rudari "koji vade ugljevlje u Karpanu kod Labina. Oni zahtjevaju od vlasnikah rudokopa da im bar dielomice poveća siromašnu plaću, ali se vlasnici tome opiru. Dne 30. travnja htjelo je oko 120 radnika zapriečiti kod postaje Stalje ostalim radnikom ukrcivati ugljen, ali ne uspješe u tome radi prisutnosti oružnikah. Od štrajkaša bijahu na dvih mjestih tračnice željeznice za izvoz ugljena skinute i telefonske žice prekinute" (Milevoj i dr., 1999., str. 44.). Gotovo cijelog svibnja je trajao ovaj štrajk, s prijetnjom rudarima od strane vlasti da ako se ne vrata na posao bit će otpušteni. Rudari su se mirno vratili u jamu 20. svibnja te im vlasti nisu mogle ništa. Radna snaga za labinsko

rudarstvo dolazila je iz Labina, okolice i šire Istre. Nakon Prvog svjetskog rata, rudarstvo u Labinu doživljava svoj vrhunac, a labinski rudnici stječu reputaciju najmodernijih u Europi, zapošljavajući više od 10 000 radnika. Godine 1942. doseže rekordnu proizvodnju s 1 158 000 tona ugljena. U poslijeratnoj obnovi, istarski ugljenokopi igraju ključnu ulogu, no velike zalihe ugljena dovode do opadanja proizvodnje.

Tijekom 1970-ih godina postupno se pokreće zatvaranje rudnika. Većina rudnika prestaje s radom tijekom 1980-ih, uglavnom zbog nedostatne profitabilnosti, dok je rudarsku proizvodnju nastavilo novo poduzeće Istarski ugljenokopi Tupljak. Nažalost, 1999. i njihova se jama zatvara, označavajući kraj rudarenja i posljednjeg ugljenokopa u Hrvatskoj

(<http://www.labin.hr/rudarska-bastina-povijest>, 27. kolovoza 2023.). Kraj rudarenja na Labinštini obilježen je značajnom promjenom u gospodarskom i društvenom kontekstu. Nakon dugog razdoblja rudarske aktivnosti, konačna odluka o zatvaranju rudnika donesena je kao rezultat raznih faktora koji su utjecali na ekonomske i tehnološke uvjete. Rudarstvo je na Labinštini ostavilo dubok trag u lokalnoj povijesti i zajednici. No, s vremenom su se promijenili ekonomski uvjeti, tehnologija i potrebe društva. Ovisnost o ugljenu kao glavnom energentu postupno se smanjivala uslijed razvoja drugih izvora energije te promjena u energetske potrebama. Ovaj prelazak iz rudarske industrije donio je izazove i prilike za lokalnu zajednicu. Dok je zatvaranje rudnika značilo gubitak tradicionalnih radnih mjesta, otvorili su se novi sektori i mogućnosti za razvoj. Transformacija je obuhvatila i revitalizaciju nekih rudarskih područja u turističke atrakcije i kulturne spomenike. Kraj rudarenja na Labinštini predstavlja važan trenutak u povijesti regije, simbolizirajući promjene u gospodarstvu, tehnologiji i društvu. Iako se fizička aktivnost rudarenja možda završila, nasljeđe i utjecaj rudarstva i dalje žive u lokalnoj kulturi i povijesti.

4. LABINSKA REPUBLIKA

Najprepoznatljiviji događaji Labinštine kao "zemlje kovara" su nesumnjivo osnivanja isključivo rudarskih gradova, kao i mnogobrojni štrajkovi. Iako se o obje kategorije može pisati, smatram kako je za bolje shvaćanje profesionalne kulture tog područja neophodno analizirati višeznačnost najutjecajnijeg štrajka i osnovanoga rudarskoga grada. Simboli rudarske svakodnevice su upravo Labinska republika i osnutak Arsie/Raše. Iako su se i Arsia,

iz temelja izgrađen rudarski grad, i Labinska republika dogodili tokom vremena talijanskog *ventennija*, njihova su poimanja gotovo suprotna.

Labinska republika, štrajk započet 2. ožujka 1921. u 13 sati, događaj je koji živi u sjećanju i pričama ljudi koji su ga prepričavali. Trajala je sve do 8. travnja 1921., a ona je znak otpora protiv fašista koji su istupali nad rudarima. Kao najznačajnija pobuna rudara, Labinska republika trajala je 36 dana te je snažan trenutak urezan u sjećanje Labinštine i šire rudarske zajednice. Iako se povodom za štrajk često navodi fizički napad na tajnika sindikalne federacije i vođe socijalističke organizacije u Labinu Giovannija Pippa od strane fašista u Pazinu, povodi za pobunu nastali su i prije tog incidenta, oni leže dublje u rudarskoj svakodnevnici. Prvi organizirani štrajk rudara na tom području dogodio se 14. ožujka 1883., pod organizacijom trideset i dvojice talijanskih radnika, te su se štrajkovi ponavljali i 1904., 1906., 1910. itd., zbog nezadovoljstva radnika s nadnicom, uvjetima rada i radnim vremenom (Matošević, 2011., str. 52.) Za razliku od prijašnjih štrajkova, Labinska republika nije nastala samo zbog nezadovoljstva uvjetima rada od strane radnika, već su radnici tražili i humaniji odnos talijanskih vlasti prema radnicima i stanovništvu. Iz tog razloga, ovaj je štrajk u sebi nosio i snažnu kulturološku značajku koja ide u smjeru etničke raznolikosti.

Uz prethodno spomenute incidente, rudari su postavljali i političke zahtjeve i prosvjede. Na čelo naoružanih rudara, među kojima su bili Hrvati, Slovenci, Česi i Talijani, postavljen je rudar Francesco Da Gioz, podrijetlom iz Belluna.

4.1. "KOVA JE NAŠA"

Dana 2. ožujka 1921. rudari su "preuzeli upravu nad rudnikom" te započeli proizvodnju i prodaju "za svoj račun". Niz odluka talijanske uprave, poput smanjivanja slobodnih dana u godini s 24 na 12, u odnosu na regulativu prethodne austrijske uprave, a i gubitak cijele mjesečne plaće zbog jednog izostalog dana s posla, pridonijeli su nezadovoljstvu radnika. Utjecaj fašističke vojne podrške na civilnu vlast i administraciju ugljena nije bio samo ekonomski, već i društveni i socijalni. Osim što su primanja rudara bila "dovoljna jedino za gladovanje", neki od upravitelja zabranjuju korištenje hrvatskog jezika, dok je broj nesreća na poslu svakodnevno rastao. Dana 3. ožujka 1921. zapovjednik karabinjera, Gario, javlja civilnom komesaru u Pazinu kako je oko tisuću rudara ušlo u štrajk „sve dok vlasti ne zajamče njihovu sigurnost i javni poredak". Rudari su uskladili obrambene linije, minirali

šahove, postrojenja i skladišta u rudnicima Krapan, Vinež, Štrmac i separaciju Štalije. Na čelu ovog naoružanog odreda bio je Francesco Da God te su kao znak raspoznavanja imali zvezanu crvenu traku oko ruke. Labinska republika, tada zvana "La Repubblica Rossa", imala je značaj koji je ležao u njezinom internacionalnom karakteru (Matošević, 2011., str. 53.).

Štrajk se odvio pod parolom "Kova je nasa!", u kojem kova po labinjanskom znači rudnik, te je djelomično uspio jer su u 36 dana štrajka rudari uspjeli proizvesti ugljena u vrijednosti od 828.000 lira, a zatim ga brodom poslali za Trst. Početak kraja najznačajnijeg rudarskog štrajka, koji je dana 2. ožujka i dalje slavljen kao praznik rudara, bila je prijetnja talijanskih vlasti napadom na sve rudnike i radilišta. Talijanske su vlasti uspjele potkupiti sicilijanske radnike te su obavijestili radnike da će biti napadnuti ukoliko ne izađu iz okupiranih ugljenokopa. Radnici u Krapnu i Vinežu su posustali od prijetnji, međutim radnici na Štrmcu su ga pretvorili u ratni rov. Radnici na Štrmcu su prihvatili borbu vatrenim oružjem, u kojoj je jedan rudar poginuo, a dvojica su ranjena. Tijekom vojne akcije rudara uhićeno je četrdeset radnika, a potom je protiv njih, 16. studenog 1921., započeo proces za teška krivična djela. Svi su radnici pušteni na slobodu uz pomoć podrške porote (Matošević, 2011., str. 55.). Ovom se događaju posvećuju znanstveni skupovi te je sniman i film pod naslovom Crveni i crni.

4.2. ARSIA – CITTÀ DI FONDAZIONE

Raša (Arsia) je gradić udaljen šest kilometara od Labina i četrdeset kilometara od Pule. Raša je najmlađi grad u Istri, a razvoj dva grada, onog na brežuljku i onog podno njega, spojen je u jednu smislenu cjelinu. Realizacija projekta Arsia bio je trijumf politike fašista koji se očitovao u isušivanju krapanske močvare u blizini Raše 1935. Ovaj planski izgrađen gradić, za otprilike četiri tisuće ljudi, jedan je od rijetkih za koji se točno zna datum kada je u njemu započeo život. Izgradnja novog naselja započela je u travnju 1936. te je radilište posjetio i sam Mussolini 7. kolovoza. Prvi su se rudari naselili otprilike godinu dana nakon početka izgradnje. Prvobitno nazvan Liburnia, Raša je u rekordnoj gradnji od 547 dana konačno otvorila svoja vrata 4. studenog 1937. U studenom 1938. zabilježeno je više od 500 graditeljskih djelatnika u Raši, a u istom je razdoblju pedesetak radnika radilo na novoj separaciji u Štalijama, a četrdesetak djelatnika na uređenju Termoelektrane Vlaška. U to je

doba rudnik zapošljavao 7.571 djelatnika, od kojih je 5.864 radilo u jami. Pokazatelji iz 1983. bili su izvrsni te je poduzeće bilo u punom zamahu (Vorano, 1997., str. 82.).

"Kovari" su nekoliko sati morali hodati do posla i s posla do kuće, provodeći više vremena na putu nego na ciljanoj destinaciji, što se dan danas primjećuje po praznom gradskom trgu. Odsutnost ljudi na praznom trgu označava značenje raškog trga – trg nije izgrađen po mjeri čovjeka, već je izniknuo iz odmjerenja potreba (Matošević, 2011., str. 74). Još jedan razlog koji pridodaje tjeskobi raškog trga je taj što niti jedna ulica ne vodi k njemu, već samo prolaze kraj njega. Raša je jedini primjer takvoga fašističkoga grada jer nije po mjeri čovjeka, već su sve trgovine robom smještene oko trga.

Arhitekt Raše, Gustavo Pulitzer Finali, posebnu je pažnju poklonio gradskom trgu Raše na kojem dominira crkva svete Barbare, svetica koja je znana kao zaštitnica rudara. Crkva je izgrađena u obliku okrenutog vagoneta za prijevoz ugljena, koji također podsjeća i na ulaz u rudnik, a iznad nje je smješten zvonik, simbolikom podsjećajući na šoht, toranj koji liftom spušta i izvlači rudare iz jame. Unutrašnjost crkve svete Barbare nema prozore, već su izvor svjetlosti uski otvori koji su smješteni paralelno s brodom crkve. Takav je dizajn vrlo bitan u zvoniku koji simbolizira oblik rudarske lampe. Svi ovi elementi pridonose arhitektonskoj uronjenosti Raše u "rudarsku kulturu", koja svakako dominira stanovništvom, iako je naglasak stavljen na funkciju gradića, a ne na njezine stanovnike. Nastajanje rudarskih gradova i naselja uvjetovano je lokacijom i obiljem mineralnih sirovina, a Raša svakako nije bila izuzetak. Jedini dio Raše koji je izuzetak takve gradnje jesu vilete, izgrađene za rukovoditelje ugljenokopa. Vilete su se gradile iznad ceste na uzvišenom dijelu doline, a takva se podjela u arhitekturi primijetila samo u rudarskim gradovima. One su imale poseban ulaz te običan rudar nije imao pristup tome dijelu gradića (Matošević, 2011., str. 75.).

Ispod rezidencijalne pozicije, preko ceste, niču kuće onih koji prvi moraju nadgledati: kazakape – kuće šefova, kazarmoni – kućetine, i hoteli - zajedničke kuće za samce, radnike rudara. Dimenzije stambenih prostora se u potpunosti prilagođavaju ovom obrascu pa su rudarski stanovi nešto manji od 50 kvadratnih metara, kazakape su veličine od 70 do 80 kvadratnih metara, dok su vilete imale površinu od otprilike 120 kvadratnih metara.



Slika 2. Raša, 1937. (Izvor: <https://www.rasa.hr/o-opcini/povijest/> 21. kolovoza 2023.)

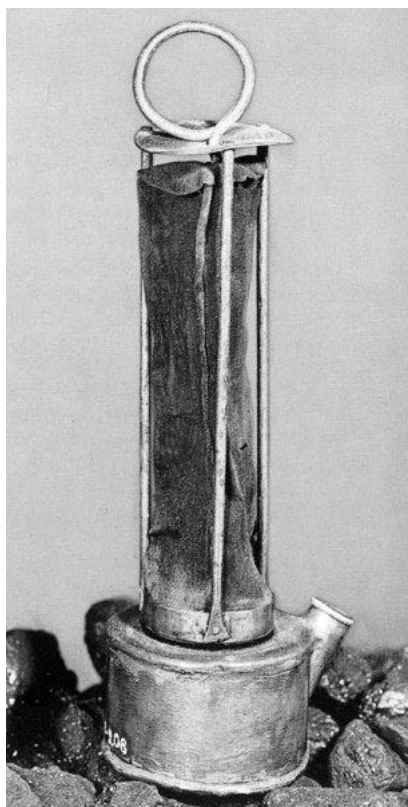
5. ŽIVOT I RAD RUDARA

Rudarstvo spada među najstarije ljudske djelatnosti, s korijenima koji sežu u daleku prapovijest. Iako tadašnje društvo nije prepoznavalo metal kao vrijedan resurs, cijenila se korisnost kremenja koji je služio za izradu razolikih alata i oružja. Prva faza u evoluciji rudarstva bila je korištenje površinski dostupnog kremenja, no kako su potrebe rasle, čovjek se uhvatio ukoštac s dubljim slojevima Zemlje, koristeći najprimitivnija sredstva za iskapanje. Osim kremenja, rudarima nije bila strana ni važnost soli, koju su također vješto izdvajali iz prirode.

Krajem 12. stoljeća rudarstvo na Balkanu počelo je dobivati novu vitalnost, a ključnu ulogu u njegovom razvoju imali su Sasi – iskusni rudari njemačkog podrijetla iz Saske. Ovi stručnjaci rudarstva postali su ključni akteri u procesu; pozvani od strane lokalnih vlasti, naseljavali su rudonosna područja te donosili sa sobom ne samo svoje tehničko znanje, već i svoje pravne norme i zakone povezane s rudarstvom. Njihova pravna pravila, kako građanska tako i rudarska, bila su priznata od strane zemaljskih vlasti kao posebne privilegije, što je bio slučaj i u njihovoj novoj domovini. Na teritoriju današnje Bosne i Hercegovine, Sasi su se tijekom

vremena postupno asimilirali, dok je manji dio njih, nakon dolaska Osmanlija, napustio područje te se preselio u Dalmaciju ili Italiju. U svojim aktivnostima, Sasi su unaprijedili rudarstvo na Balkanu do te mjere da je sam Balkan postao prepoznat kao jedna od vodećih rudarskih regija u pogledu bogatstva nalazišta i visoke razine rudarske tehnike.

Život i rad rudara bili su pod dvostrukim utjecajem, s jedne strane, okruženjem podzemnog okoliša, a s druge strane, nadzemne uprave. Također, sukob prirodnih sila s čovjekovom eksploatacijom podzemlja rezultirao je nizom rudarskih nesreća koje su se često smatrale katastrofama. U rudarstvu su se najčešće događale nesreće zbog otrovnih i eksplozivnih plinova prisutnih u zemlji te korištenja eksploziva za razbijanje stijena (Dozolme, 2017., str. 46.). Tijekom raznih perioda povijesti, osnovni alati rudara ostali su uglavnom nepromijenjeni - čekić i dljeto. Rudarska lampa također je konstantan alat u povijesti rudarstva, a primjerci su pronađeni iz različitih civilizacijskih epoha. Posebno značajno, posebno za rudare koji su se bavili kamenim ugljenom, bilo je otkriće H. Davyja - sigurnosne svjetiljke 1813. Osim što je služila kao izvor svjetla u rudnicima, rudarska svjetiljka imala je i ključnu ulogu u ranom otkrivanju metan plina.



Slika 3. Sigurnosna svjetiljka H. Davyja (Izvor: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=14050>, 23. kolovoza 2023.)

Povijest rudarstva je složena i bogata. Iako je rudarstvo pridonijelo značajnom napretku društva, opasnosti povezane s ovim zanimanjem rezultirale su gubicima mnogih radnika. S tehnološkim napretkom, tehnike rudarstva postaju preciznije i efikasnije. Daljnjim razvojem tehnologije, buduće revolucionarne inovacije mogu čak eliminirati potrebu za potpunim angažmanom rudara.

6. ZNAČAJNA RUDARSKA OBILJEŽJA

Rudarstvo, kao jedna od najstarijih i najvažnijih djelatnosti, oblikovalo je ne samo ekonomske aspekte, već i identitet i nasljeđe mnogih mjesta.

U ovom poglavlju istražujemo raznolik spektar elemenata koji su postali prepoznatljivo obilježje rudarskog nasljeđa. Od rudarskih simbola, spomenika i muzeja do kulturnih tradicija i utjecaja na arhitekturu, promatramo kako je rudarstvo duboko utkano u tkivo društva. Kroz promišljanje o specifičnostima svakog obilježja, otkrivamo kako su rudarski elementi postali neizostavni dio identiteta i pripovijesti pojedinih područja.

U nastavku istražujemo ključne čimbenike koji su oblikovali ova rudarska obilježja te kako su se ona razvila i prilagodila se vremenima. Razumijevanje ovih značajnih elemenata omogućit će nam dublji uvid u bogatu povijest i nasljeđe rudarstva te njegovu trajnu prisutnost u suvremenom svijetu.

6.1. "SRETNO"

Povijest i značenje pozdrava "sretno" među rudarima ima duboke korijene u rudarskoj kulturi i iskustvu. Ovaj pozdrav nije samo formalna fraza, već nosi dublje značenje koje odražava rizike, izazove i solidarnost rudarskog posla. U rudarskom kontekstu, "sretno" izražava iskrenu želju za sigurnim povratkom i uspješnim radom rudara u nevjerojatno zahtjevnim uvjetima pod zemljom. Rudarstvo je oduvijek bilo opasan posao, suočen s nesrećama, urušavanjima, otrovnim plinovima i drugim prijetnjama koje su se mogle dogoditi u tren oka. Pozdrav "sretno" postao je način da rudari izraze svoju solidarnost i podršku međusobno, ali i način da se iskaže poštovanje prema neizvjesnoj prirodi njihovog posla.



Slika 4. Pozdrav "Sretno!" nad raškim ulazom u rudnik (Izvor: <https://www.rasa.hr/rasani-ispunjeni-emocijama-nakon-prvog-obilaska-preuređenog-rudnika/>, 20. kolovoza 2023.)

U okruženju gdje su rizici i neizvjesnost svakodnevni pratitelji, "sretno" nije samo formalnost, već izraz iskrene brige za kolege rudare. To je izraz empatije i podrške koji odražava svijest o potencijalnim opasnostima i težini posla. Rudari su se suočavali s mračnim, teškim uvjetima pod zemljom, neizvjesnošću hoće li se sigurno vratiti svojim obiteljima i svakodnevnim strahovima od nesreća. "Sretno" je postalo njihov način da se međusobno podsjeti na zajedničku sudbinu i potrebu za uzajamnom podrškom. Pozdrav "sretno" ima svojstvo povezivanja generacija rudara i prenošenja kulturne baštine. Kroz povijest, rudari su ga prenosili s koljena na koljeno, čineći ga neprocjenjivim dijelom rudarske folklore. Ovaj pozdrav se ne može shvatiti samo kao riječ, već kao duboko ukorijenjen ritual koji prenosi vrijednosti hrabrosti, uzajamnosti i zajedništva (Freese, 2004., str. 53.).

Danas, iako moderna tehnologija i sigurnosni standardi u rudarstvu značajno smanjuju rizike, pozdrav "sretno" i dalje ostaje prisutan kao podsjetnik na bogatu povijest i nasljeđe rudarske profesije. On podsjeća na vrijednosti koje su oblikovale rudarske zajednice i ukazuje na važnost solidarnosti i brige za druge, čak i u suvremenim okolnostima.

6.2. RUDARSKA ZASTAVA

Rudarska zastava, simbol bogate povijesti i nasljeđa rudarstva, nosi sa sobom duboko ukorijenjenu simboliku. Ova zastava, često nositelj različitih oblika rudarskog identiteta, postala je ikona koja povezuje radnike širom svijeta koji se bave vađenjem vrijednih resursa iz zemljine dubine.



Slika 5. Rudarska zastava (Izvor: <https://www.rudarska.hr/sveta-barbara-zastitnica-rudara/> 21. kolovoza 2023.)

Njezina karakteristična kombinacija boja i simbola često odražava suštinske elemente rudarske profesije. Duboka crna boja nosi simboliku dubine i tame, predočujući onaj trenutak kada se nalazite pod zemljom, možda na pet stotina ili čak tisuću metara dubine, gdje svjetlost ne dopire. S druge strane, zelena boja simbolizira trenutak kada napuštate rudnik i izlazite na površinu zemlje, gdje sunčeva svjetlost obasjava prostor. Stoga su kombinacije crne i zelene boje uvijek usko povezane s rudarstvom, odražavajući ta dva kontrastna stanja koja rudari doživljavaju tijekom svojega rada - rad pod zemljom i povratak na površinu. Ponekad se na

rudarskoj zastavi mogu pronaći i drugi detalji, kao što su prikazi rudarskih lampi ili elementi koji simboliziraju zaštitu, poput oklopa ili štita. Ovi dodatni simboli naglašavaju važnost sigurnosti i zaštite u rudarskom radu, koji je često izložen rizicima.

No, iznad svega, rudarska zastava je jedinstvena u svojem značaju. Ona prenosi zajedništvo među rudarima, podsjećajući ih na njihovu zajedničku povijest, izazove s kojima se suočavaju i vrijednost njihovog doprinosa društvu. Kroz svoj dizajn i simbole, rudarska zastava postaje inspiracija za hrabrost, solidarnost i upornost te definira duh rudarske profesije.

6.3. SVETA BARBARA

Sveta Barbara, zaštitnica rudara i drugih profesija koje se suočavaju s opasnostima i teškim uvjetima rada, ima duboko ukorijenjeno značenje u tradiciji. Njezin život i priča postali su simbol hrabrosti, zaštite i nade za radnike koji se suočavaju s rizicima u svojim profesijama.

Prema legendi, Sveta Barbara bila je prekrasna i pametna djevica koja je živjela u 3. stoljeću. Njezin otac, koji nije želio da bude izložena svijetu, zatvorio ju je u kulu kako bi je zaštitio. Tijekom svog zatočeništva, Barbara je postala kršćanka i razvila duboku vjeru. Kada je otac saznao za njezinu vjeru, pokušao ju je prisiliti da se odrekne kršćanstva, ali ona je odbila. Kako bi je prisilio, otac je čak i izdao njezin kršćanski identitet rimskim vlastima. Legenda dalje opisuje kako je Barbara završila u zatvoru i bila izložena strašnim mučenjima, ali njezina vjera nije pokleknula. U nekim verzijama legende, Barbara je čak čudom spasila svoj život. Na kraju je, međutim, osuđena na smrt i pogubljena je. Za vrijeme njezinog mučeništva, čudesno se dogodio grom i munja, a lokalno stanovništvo počelo ju je častiti kao sveticu (Kanajet, 1993., str. 67.).

Sveta Barbara postala je posebno važna za rudare zbog priče da je tijekom mučeništva upotrijebila čekić i dlijeto kako bi stvorila malu pećinu u kojoj je mogla moliti. Ova priča je postala simbol njezinog sučeljavanja s teškim uvjetima i njezinog izdržljivog duha. Danas, rudari i drugi radnici koji rade u opasnim industrijama često se okreću Svetoj Barbari kao zaštitnici koja im pruža hrabrost i nadu u teškim trenucima. Njezin dan, 4. prosinca, obilježava se kao poseban dan posvećen tim profesijama, kako bi se odala počast i priznanje za njihovu hrabrost i predanost.

7. RUDARSKA BAŠTINA

Rudarska baština na području Labinštine obuhvaća bogatu povijest i nasljeđe rudarstva koje je imalo značajnu ulogu u razvoju tog područja. Labinština je bila važno rudarsko središte tijekom prošlih stoljeća. Jedan od najpoznatijih elemenata rudarske baštine na Labinštini je rudnik u Raši, koji je bio glavno središte eksploatacije ugljena. Taj rudnik je bio operativan tijekom različitih povijesnih perioda i igrao ključnu ulogu u životu lokalnog stanovništva. Tijekom godina, rudarski kompleksi i druge građevine povezane s rudarstvom su oblikovale krajolik i identitet područja. Danas, rudarska baština na Labinštini često privlači turiste, istraživače i ljude zainteresirane za industrijsku povijest. Očuvane građevine, muzeji i interpretacijski centri često nude uvid u teški rad i život rudara te pridonose očuvanju kulturnog nasljeđa ovog područja. Ukratko, rudarska baština na području Labinštine svjedoči o važnoj ulozi rudarstva u formiranju povijesti, ekonomije i društvenog tkiva regije te predstavlja važan dio identiteta ovog kraja.

7.1. SPOMENIK RUDARU - BORCU

Skoro je nemoguće proći kroz Labin, a da ne primijetite impozantan spomenik usred prometnih ulica grada, smješten preko puta glavnog autobusnog kolodvora. Ovaj monumentalni spomenik je gotovo neizbježan, gotovo da će vas dočekati čim se približite, a smješten tik do borovog parka s kojim zajedno stvara skladnu pješačku zonu. Ovaj prostor označava prijelaz iz kvarta Kature u Zelenu zonu. Bez sumnje, ovaj spomenik predstavlja najveći javni monument na Labinštini, kako svojim impresivnim dimenzijama tako i svojim dubokim značenjem.

Građevina nazvana "Spomenik rudaru - borcu" sastoji se od četiri rudarska čekića (rudarskih batova), u čijem se podnožju nalazi nesavršen arhitektonski element - "rudarski rov" koji je djelomično izrađen. Iz tog rova, kada pogledate prema gore, možete vidjeti crni svod konstrukcije koji povezuje ove čekiće. Rov ispod čekića je usječen prostor koji ima funkciju spomeničkog prostora, gotovo kao neka vrsta kriptе. U toj kripti bi bila smještena imena onih koji su stradali u rudnicima ili čiji je život bio obilježen borbom za radnička prava rudara, posebice u kontekstu Labinske republike. Skraćeno poznat kao "Spomenik rudaru", ovaj spomenik zaista se ističe kao vrhunski javni monument u okolici

(<http://www.labin.hr/kompleks-spomenika-rudaru-borcu-dovrsiti-ce-se-fazno-u-cetiri-godine>, 27. kolovoza, 2023.).



Slika 6. Spomenik rudaru - borcu (Izvor: <http://www.labin.hr/labinski-spomenici-spomenik-rudaru-borcu>, 25. kolovoza 2023.)

Njegova suština jasno se prepoznaje: ogromni rudarski čekići koji djeluju poput potpornih stupova, istovremeno podržavajući i otkrivajući podzemni prolaz. Oni predstavljaju kombinaciju konstrukcije i estetike, predstavljajući težinu i snagu, što se jasno odražava u njihovoj impresivnoj visini (6 metara) i masi (30 tona) (<http://www.labin.hr/labinski-spomenici-spomenik-rudaru-borcu>, 28. kolovoza 2023.). Završetak ovog spomenika možemo sagledati kao izazov svih stanovnika Labina, kako bi se ispunila zajednička svrha. Stoga je hvalevrijedno podržati namjeru da se spomenik dovrši jer simbolizira zajedničku predanost i suradnju cijele zajednice.

7.2. LABINSKI ŠOHT

Šoht, visoki čelični toranj koji je tijekom vremena postao simbol Labina i njegovih stanovnika, započeo je svoju funkciju 1940., istovremeno s pokretanjem proizvodnje u Jami Labin. Na vrhu šohta nalazila su se dva velika kotača koji su se usklađeno okretali - jedan prema naprijed, a drugi unatrag - kako bi podizali i spuštali kabine dizala. Kabine su imale tri razine i prevozile su rudare (po 16 na svakoj razini), vagonete pune ili prazne te različite materijale. Kroz godine rada, šoht je postao prepoznatljiv i neizostavan dio labinske priče. Nakon završetka rudarskih aktivnosti u Labinu, šoht je zaustavio svoje kotače i počelo je dugotrajno razdoblje propadanja ovog najprepoznatljivijeg simbola grada (<https://www.istra.hr/hr/destinacije/labin/dozivate/mine-tour-soht-celicni-labinski-toranj>, 29. kolovoza 2023.).



Slika 7. Labinski šoht (Izvor: <http://www.labin.hr/mo-labin-donji>, 25. kolovoza 2023.)

Tijekom vremena, konstrukcija šohta se znatno istrošila i zahrđala te je zahtijevala temeljitu obnovu. Zahvaljujući projektu Mine Tour i odobrenim sredstvima, Grad Labin je proveo obnovu ovog tornja.

7.3. KRVOVA PLACA

Sadašnji izgled trga obuhvaća crvenu podlogu koja sukladno imenu daje pečat trgu. Upotrijebljen je posebni vodopropusni beton poznat kao *hydromedia*, obilježen svojom crvenom nijansom. U samom betonu se nalazi otok od zemlje, na kojem je posađeno drvo mirisnice, poznato po svojim ugodnim mirisima. Donji sloj mirisnice krije crnu travu *ophiopogon*, simbolizirajući element ugljena. Centralno se kroz trg proteže imitacija tračnica karakteristična za rudarske okolnosti, a koja vodi prema šohtu. Betonska površina trga okružena je valovima izrađenim od granitnih kocki. Preostali dio trga uređen je hortikulturno, gdje su crvene ruže zasađene duž valova, predstavljajući simbol teškog životnog puta labinskih rudara. Odatle se proteže površina prekrivena travom, ograničena sadnicama vatrenog trna. Nasuprot šohtu, postavljena je spomen-ploča od *corten* čelika, snažno izražavajući emocionalne natpise "Krvova placa" i "Da se svojni ne zobi". Cijeli trg je obogaćen adekvatnom javnom ambijentalnom rasvjetom (<http://www.labin.hr/krvova-placa-u-ocekivanju-100-te-obljetnice-labinske-republike>, 28. kolovoza 2023.).



Slika 8. Krvova placa u Vinežu (Izvor: <http://www.labin.hr/krvova-placa-u-ocekivanju-100-te-obljetnice-labinske-republike>, 25. kolovoza 2023.)

7.4. CRKVA SV. BARBARE U RAŠI

Godine 1937. podignuta je crkva koja izražava svoju kubističku strukturu. Značajna lokalna arhitektonska odrednica je natkriveni trijem s tri polukružna lučna otvora, podsjećajući na istarsku lođu ili lopicu. Pulitzer Finali je konceptualizirao praktičnost ovog prostora povezujući ga sa župnim uredom i stambenim dijelom, omogućujući župniku da, bez obzira na vremenske uvjete, poziva vjernike na misu kroz bočni ulaz iz trijema. Zvonik predstavlja još jedan element regionalne arhitekture, evocirajući tipičan izgled istarskih skromnih crkvice. Otvor na zvoniku otkriva obješeno zvono. Taj otvor, s odsječnim i ravnim završetkom, evocira oblik rudarske lampe.

Glavni tijelo crkve ima izgled izokrenutog rudarskog vagoneta, dok unutrašnjost, s armiranobetonskom strukturom, podsjeća na drvene konstrukcije rudarskih okna. Pulitzer

Finali se suočio s izazovom svjetla i tame. Budući da tradicionalni prozorski otvori ne postoje, uski ostakljeni otvori paralelni s brodom crkve omogućuju ograničen prolaz svjetla. Ovaj dizajn stvara atmosferu ranokršćanskih katakombi, podsjećajući na mjesta otajstva vjere, skrivena i odvojena, gdje se vjera razvijala u vrijeme Svete Barbare. Materijal odabran iz okoline odražava težnju projektanta da crkva sv. Barbare bude usklađena s okolišem naselja.

Kiparstvo je također značajno. Reljef sv. Barbare, izrađen 1937., na desnom ulaznom pilonu crkve, djelo je tršćanskog kipara Uga Carà. Ovaj reljef slijedi novecentistički stil "povratka redu", s naglašenim melankoličnim i metafizičkim izrazom. Ova skulptura jasno odražava utjecaj De Chirica, slika praznine glavnog trga Raše, gdje se crkva sv. Barbare besprijekorno uklapa (<https://www.istrapedia.hr/hr/natuknice/2236/crkva-sv-barbare-u-rasi>, 20. kolovoza 2023.).



Slika 9. Crkva sv. Barbare u Raši (Izvor: <https://www.istra.hr/hr/doziviljaji/kultura/crkve/crkva-sv-barbare>, 23. kolovoza 2023.)

8. VALORIZACIJA RUDARSKE BAŠTINE NA LABINŠTINI

Valorizacija rudarske baštine na Labinštini obuhvaća sve aktivnosti usmjerene prema prepoznavanju, vrednovanju i promociji bogate povijesti rudarstva na tom području. Labinština, poznata po svojim rudarskim tradicijama, ima značajno kulturno i povijesno nasljeđe vezano uz eksploataciju mineralnih sirovina. Neki aspekti valorizacije rudarske baštine na Labinštini jesu istraživanje, dokumentacija, obnova, očuvanje, muzeji, izložbe, radionice, umjetnički projekti i kulturni događaji.

Valorizacija rudarske baštine na Labinštini nije samo očuvanje prošlosti, već i stvaranje novih mogućnosti za turizam, obrazovanje i kulturnu razmjenu, pridonoseći živosti lokalne zajednice i njezinoj povezanosti s bogatom poviješću rudarstva.

8.1. PROJEKT PODZEMNI GRAD XXI

Iako predstavlja izuzetno izazovan pothvat, gotovo poput rudarskog rada, Labinština ima ambiciju postaviti se visoko na svjetsku turističku mapu kroz inovativni koncept "Podzemnoga grada". Ono što ovaj grad posjeduje otvara prilike koje se ne smiju propustiti. Kroz zahtjevan projekt, nekadašnji rudnik preobražava se u nevjerojatnu podzemnu metropolu, koja će biti jedinstvena kako u hrvatskoj tako i u globalnoj turističkoj ponudi.

Takozvani "Podzemni grad" predstavlja jedan od deset istarskih projekata koji su u listopadu 2013. prošli na natječaju Ministarstva turizma - Fonda za turizam za projektiranje te su naknadno aplicirali i na natječaje za sredstva Europske Unije. Realizacija projekta "Podzemni grad" zahtijevat će čak 21.899,263 eura (http://www.labin.hr/Files/UCXXI_prezentacija.pdf, 28. kolovoza 2023.).



Slika 10. Simulacija Podzemnoga grada XXI (Izvor: <https://www.level52.hr/portfolio-item/future-mine-attraction/>, 26. kolovoza 2023.)

Koristeći europske fondove, konačno bi mogla postati stvarnost ideja koja se u Labinu razvijala od sredine 1990-ih. Zamisao o podzemnom gradu prvi put je uzeta u obzir 1996., kada je donesena odluka i proglašeno kulturno dobro rudarske zone Pijacal. Ovdje se nalaze lamparna, nekadašnje upravno sjedište rudnika, prostrane rudarske kupaonice, kemijski laboratorij i izvozni toranj - poznat kao "šoht" s "toplom vezom". Glavni podzemni i nadzemni dijelovi bivšeg rudnika prostiru se na području Labinštine, posebice grada Labina i općine Raše. Rudarski tuneli protežu se prema Rapcu, Plominu i Vinežu, a s najstarijim ukopom "Franz" zanimljivost leži u tome što se podzemni tunel prema Rapcu završava na plaži Maslinica, gdje je planirana izgradnja žičare prema starom gradu Labinu, slično kao što je u prošlosti postojala žičara iz Rapca koja je prevozila boksit.

8.2. PROJEKT PRENAMJENE RUDARSKE BAŠTINE - KOVA

Rudarstvo je imalo presudnu ulogu u povijesti Labinštine kao ključna gospodarska grana, oblikujući njezin razvoj i identitet. Prenamjena bogate rudarske baštine u svrhu kulturno-turističkog i gospodarskog prosperiteta pruža Gradu Labinu priliku da iskoristi ovo

dragocjeno nasljeđe za daljnji napredak. Projekt revalorizacije rudarskog nasljeđa predstavlja snažan korak ka stvaranju inovativnih modela i rješenja za budućnost. Rudarski kompleks podsjeća kako prošlost i kreativna sloboda mogu zajedno oblikovati razmišljanje o prošlosti i budućnosti. Trenutna faza projekta usredotočena je na obnovu rudarskog kompleksa na Pijacalu. Ova faza obuhvaća transformaciju rudarskih kupaonica u višenamjensku dvoranu, galerije, dječju igraonicu, ugostiteljske sadržaje i više. Također, rekonstrukcijom i obnovom izvoznog tornja, koji će sada uključivati novi lift za spuštanje u dvoranu na koti +60, stvara se suvremeni prostor za događaje. Projekt također uključuje uređenje podzemnih hodnika Labin, Raša i Rabac, pružajući jedinstvene i atraktivne sadržaje na približno 6,5 km. Ovaj sveobuhvatni projekt ne samo da obogaćuje kulturne, znanstvene, obrazovne i turističke ponude za posjetitelje, već isto tako pruža lokalnim stanovnicima Labinštine priliku za uživanje u tim sadržajima i proizvodima.

ZAKLJUČAK

U završnom radu istražena je tema "Povijest rudarenja na Labinštini" s naglaskom na razvoj rudarske kulture, utjecaj rudarstva na lokalnu zajednicu i formiranje identiteta tog područja. Kroz analizu geografskih, ekonomskih i sociokulturnih aspekata regije razjašnjen je kontekst rudarske baštine. Rudarstvo je na Labinštini imalo dubok i trajan utjecaj, oblikujući ne samo gospodarstvo, već i jezik, kulturu i identitet lokalnog stanovništva. Istraživanje je pokazalo da rudarstvo na Labinštini nije samo gospodarska aktivnost, već je postalo snažan simbol i identifikacijski faktor regije. Labinska republika, rudarski štrajkovi i formiranje grada Raše, kao i specifični elementi rudarske simbolike, svjedoče o dubokoj povezanosti rudarstva s lokalnom poviješću i dušom zajednice.

Uvođenje projekata "Podzemni grad XXI" i "Prenamjena rudarske baštine - KOVA" naglašava važnost valorizacije rudarske baštine za turizam, obrazovanje i kulturnu razmjenu. Ovi projekti ne samo da oživljavaju prošlost, već stvaraju i nove mogućnosti za razvoj regije, privlačeći posjetitelje i pridonoseći lokalnom prosperitetu. Kroz primjenu različitih metoda istraživanja, ovaj rad je povezo prošlost i sadašnjost rudarstva na Labinštini. Dublje razumijevanje utjecaja rudarstva na lokalnu zajednicu, ekonomiju i identitet omogućava nam bolje razumijevanje kontinuiteta i promjena koje su obilježile rudarsku povijest tog područja.

Kroz istraživanje ključnih događaja, tehnoloških inovacija i društvenih promjena koje su oblikovale rudarsku povijest Labinštine, ovaj rad je osvijetlio raznolikost i dubinu tog aspekta lokalne baštine. Rudarstvo je ostavilo neizbrisiv trag na Labinštini, a valorizacija njegove baštine pruža priliku da se ta povijest očuva, prenese budućim generacijama i obogati kulturni i turistički pejzaž regije. Na temelju pruženih informacija, moguće je zaključiti da su cilj i hipoteza istraživanja ostvareni.

Cilj istraživanja bio je dublje proučiti i analizirati razvoj rudarstva na području Labinštine, kako bi se bolje razumio njegov utjecaj na lokalnu zajednicu, ekonomiju i identitet. Kroz analizu različitih aspekata rudarstva, povijesti, kulture i baštine Labinštine, rad je analizirao kako je rudarstvo oblikovalo područje, kako je utjecalo na život i rad stanovništva te kako je ostavilo duboke tragove u identitetu regije.

Hipoteza istraživanja, koja se temeljila na ideji da će detaljna analiza povijesnog razvoja rudarenja na području Labinštine omogućiti dublje razumijevanje utjecaja rudarstva na lokalnu zajednicu, ekonomiju i identitet, također je ispunjena kroz analizu različitih aspekata rudarstva i njegovog utjecaja na regiju.

Uključujući analizu povijesnih događaja, sociokulturnog konteksta, simboličke vrijednosti rudarstva, projekata valorizacije rudarske baštine te raznih elemenata rudarske povijesti, rad je pružio obuhvatan uvid u utjecaj rudarstva na Labinštinu. Stoga, možemo zaključiti da su cilj i hipoteza istraživanja ispunjeni kroz analitički i sveobuhvatan pristup temi.

LITERATURA

Knjige:

1. Fonović, M. (2000.). *Zadnja smjena - Svjedočanstvo o posljednjem hrvatskom rudniku*
2. Giorgini, B. (2010.). *Povijesni pregled Labina i okolice*
3. Matošević, A. (2011.). *Pod zemljom – Antropologija rudarenja na Labinštini u XX. stoljeću*
4. Milevoj, M., Strenja, E. (1999.). *Labin – Tragom vijekova*
5. Nežić, M. (2015.). *Minjera – Pregled rudarske i prerađivačke djelatnosti podno Sovinjaka*
6. Stemberger, H. (1983.). *Labinska povijesna kronika – Povijesne skice Kožljaka, Čepića, Kršana, Šumbera*
7. Vorano, T. (1997.). *Istarski ugljenokopi – Četiri stoljeća rudarenja u Istri*

OSTALI IZVORI:

1. Dozolme, P.: *What Are the Most Common Mining Accidents?*, <https://www.thebalance.com/most-common-accidents-occurring-in-the-mining-industry2367335>, (28. kolovoza 2023.)
2. Grad Labin, www.labin.hr (22. kolovoza 2023.)
3. Istrapedia, www.istrapedia.hr (25. kolovoza 2023.)
4. Istra, www.istra.hr (26. kolovoza 2023.)
5. Leksikografski zavod Miroslav Krleža: Hrvatska enciklopedija, online izdanje, <https://www.enciklopedija.hr/> (22. kolovoza 2023.)
6. Općina Raša, www.rasa.hr (21. kolovoza 2023.)

7. Vlada Republike Hrvatske (2007): *Nacionalna klasifikacija djelatnosti 2007.* – NKD, 2007., Narodne novine, br. 58. (28. kolovoza 2023.)
8. Zakon o rudarstvu, <https://www.zakon.hr/z/390/Zakon-o-rudarstvu> (24. kolovoza 2023.)

POPIS SLIKA

Slika 1. Područje Labinštine (Izvor: https://www.istrapedia.hr/hr/natuknice/3039/labinscina-labinstina 20. kolovoza 2023.)	5
Slika 2. Raša, 1937. (Izvor: https://www.rasa.hr/o-opcini/povijest/ 21. kolovoza 2023.)	13
Slika 3. Sigurnosna svijetiljka H. Davya (Izvor: https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=14050 , 23. kolovoza 2023.)	15
Slika 4. Pozdrav "Sretno!" nad raškim ulazom u rudnik (Izvor: https://www.rasa.hr/rasani-ispunjeni-emocijama-nakon-prvog-obilaska-preuređenog-rudnika/ , 20. kolovoza 2023.)	17
Slika 5. Rudarska zastava (Izvor: https://www.rudarska.hr/sveta-barbara-zastitnica-rudara/ 21. kolovoza 2023.)	18
Slika 6. Spomenik rudaru - borcu (Izvor: http://www.labin.hr/labinski-spomenici-spomenik-rudaru-borcu , 25. kolovoza 2023.)	21
Slika 7. Labinski šoht (Izvor: http://www.labin.hr/mo-labin-donji , 25. kolovoza, 2023.)	22
Slika 8. Krvova placa u Vinežu (Izvor: http://www.labin.hr/krvova-placa-u-ocekivanju-100-te-obljetnice-labinske-republike , 25. kolovoza 2023.)	24
Slika 9. Crkva sv. Barbare u Raši (Izvor: https://www.istra.hr/hr/dozivljaji/kultura/crkve/crkva-sv-barbare , 23. kolovoza 2023.)	25
Slika 10. Simulacija Podzemnoga grada XXI (Izvor: https://www.level52.hr/portfolio-item/future-mine-attraction/ , 26. kolovoza 2023.)	27

SAŽETAK

Labinsko područje, smješteno između Kvarnera i rijeke Raše, obiluje bogatom poviješću i raznolikom topografijom koja je oblikovala njegov karakter. Grad Labin, smješten na brežuljku, ima bogatu povijest koja seže unatrag tisućama godina. Labinština je regija na istočnoj obali istarskog poluotoka koja se prostire od obale Jadranskog mora do unutrašnjosti, s različitim tipovima terena, uključujući brežuljkastu topografiju, visoravni, doline i udoline. Kombinacija ovih karakteristika daje regiji jedinstveni krajolik s različitim mogućnostima za aktivnosti i životne stilove.

Rudarstvo je igralo ključnu ulogu u povijesti Labina i Labinštine. Područje je naseljeno još prije tisućljeća, a rudarstvo je postalo iznimno važno u 19. i 20. stoljeću. Prvi rudnici počeli su s radom u 18. stoljeću, a vrhunac rudarske proizvodnje dosegnut je nakon Prvog svjetskog rata, s više od 10 000 zaposlenih i rekordnom proizvodnjom ugljena. Međutim, promjenom ekonomskih i tehnoloških uvjeta te smanjenom potražnjom za ugljenom, rudarstvo na Labinštini postupno je počelo opadati tijekom 20. stoljeća.

Najznačajniji događaj u povijesti rudarstva na Labinštini bio je labinski štrajk ili "Labinska republika", koja se dogodila 1921. Radnici su se pobunili protiv loših uvjeta rada, niskih plaća i nepravednih postupaka talijanskih vlasti. Ovaj štrajk, koji je trajao 36 dana, simbolizira otpor protiv fašističkih pritisaka i ima snažan kulturološki značaj. Labinska republika bila je internacionalnog karaktera jer su je predvodili rudari različitih etničkih pozadina.

Nakon zatvaranja rudnika tijekom 1980-ih i 1990-ih godina, Labinština se suočila s promjenama u gospodarstvu i društvu. Nasljeđe rudarstva i dalje živi u lokalnoj kulturi i povijesti, a regija se transformirala i prilagodila novim izazovima. Transformacija je uključivala revitalizaciju nekih rudarskih područja u turističke atrakcije i kulturne spomenike. Kraj rudarstva označava važan trenutak u povijesti regije, ističući promjene u gospodarstvu, tehnologiji i društvu.

Ključne riječi: Labinsko područje, povijest, rudarstvo, labinski štrajk, transformacija

SUMMARY

The Labin Area, situated between the Kvarner Gulf and the Raša River is abundant in rich history and diverse topography that has shaped its character. The town of Labin, perched on a hill, boasts a rich history dating back thousands of years. Labin territory is a region on the eastern coast of the Istrian Peninsula, spanning from the Adriatic Sea coastline to the interior with various types of terrain, including hilly topography, plateaus, valleys, and basins. Combining these characteristics bestows the region with a unique landscape offering various opportunities for activities and lifestyles. Mining has played a pivotal role in the history of Labin and Labinština. The area has been inhabited for millennia, and mining became particularly significant in the 19th and 20th centuries. The first mines began operations in the 18th century, and the peak of mining production was reached after World War I, with over 10,000 employees and record coal production. However, due to changes in economic and technological conditions, along with reduced demand for coal, mining in Labinština gradually declined during the 20th century. The most significant event in the history of mining in Labinština was the Labin Strike or "Labin Republic," which occurred in 1921. Workers protested against poor working conditions, low wages, and unfair actions by Italian authorities. This 36-day strike symbolized resistance against fascist pressures and still holds strong cultural significance. The Labin Republic had an international character, as miners led it from diverse ethnic backgrounds. Following the mines' closure during the 1980s and 1990s, Labinština faced changes in its economy and society. The legacy of mining continues to thrive in local culture and history, and the region has transformed and adapted to new challenges. This transformation included the revitalization of some mining areas into tourist attractions and cultural monuments. The end of mining marks a significant moment in the region's history, highlighting changes in the economy, technology, and society.

Keywords: Labin area, history, mining, Labin strike, transformation

Dot. mag. Vedrana Rokov Fras